

КОМИССАРОВА Наталя

Олександрівна

*Начальник кафедри державної безпеки
факультету забезпечення державної
безпеки, Київський інститут*

Національної гвардії України

кандидат юридичних наук, доцент

КОМИССАРОВ Микола Леонідович

*Начальник науково-організаційного
відділу, Київський інститут Національної
гвардії України*

кандидат юридичних наук, доцент

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОСУДДЯ

Війна росії проти України зумовила необхідність більш конкретного розуміння ознак складів воєнних злочинів. Очевидним є той факт, що теоретичне розуміння ознак тих чи інших складів злочинів може не давати відповіді на ті запитання, які виникають у практиці правозастосування. Прогалини у вивченні цієї проблеми проявляються саме через потреби практичного правозастосування наявних правових норм.

Воєнний злочин – це порушення міжнародного гуманітарного права або національного законодавства з боку військовослужбовця або іншої особи, яка бере участь у збройному конфлікті або залучена до військової діяльності, з метою завдання шкоди цивільному населенню, військовополоненим, об'єктам культурної спадщини тощо. Такі небезпечні дії є серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права, порушеннями законів, звичаїв війни, за вчинення яких передбачена кримінальна відповідальність фізичних осіб на національному та міжнародному рівнях. Вони є одним із видів міжнародних злочинів поряд із злочином агресії, злочинами проти людяності та геноцидом. Це є порушення заборон, що містяться як у договірному, так і у звичаєвому міжнародному гуманітарному праві [1]

До небезпечних, злочинних дій можуть відноситися вбивства, катування, насильство, сексуальні злочини, етнічну чистку, насильство проти дітей, примусове переміщення населення та інші злочини, що тягнуть за собою відповідальність за міжнародним правом. До особливостей воєнних злочинів доцільно відносити таке: особливу тяжкість та шкідливість не тільки для кожної людини та окремого суспільства й держави, а також усього людства в цілому; відсутність строку давності притягнення до кримінальної відповідальності, а задля їх доказування необхідною є належна фіксація; вчинення в умовах збройного конфлікту або військової діяльності, де зазвичай є велика кількість

жертв як серед військових, так і цивільного населення; порушення міжнародного гуманітарного права або національного законодавства, що регулює поведінку сторін у збройному конфлікті; вчинення з метою завдання шкоди цивільному населенню, військовополоненим, об'єктам культурної спадщини тощо; вчинення не тільки військовослужбовцями, але й іншими особами, які беруть участь у збройному конфлікті або залучені до нього [2]

Російська агресія проти України розпочалася ще у 2014 році та весь цей час супроводжувалася скоєнням численних і різноманітних злочинів, новий її етап, пов'язаний із широкомасштабним вторгненням армії РФ в Україну у 2022-му, відрізняється вражаючими за масштабністю та жорстокістю воєнними злочинами, які вчиняють представники різноманітних збройних формувань держави-агресора. Склад злочину, передбачений ст. 438 КК України («Порушення законів та звичаїв війни», а саме «Жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій», сформульований законодавцем шляхом переліку форм його вчинення. Складність застосування цієї статті зумовлена тим, що звертатися вітчизняному правозастосувачу слід до положень міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України. Також, необхідно чітко розуміти коло тих міжнародних договорів, що стосуються регулювання означеної проблематики. Отже, ст.438 КК України потребує вичерпного наукового аналізу, насамперед для теоретичного обґрунтування того, які саме діяння становлять «інші порушення законів та звичаїв війни» [3]

При кваліфікації тих чи інших діянь мало встановити факт порушення певної норми міжнародного договору, необхідно довести, що це становить «серйозне» порушення законів і звичаїв війни і вважається злочином у міжнародному праві. У деяких випадках у тексті відповідного міжнародного договору міститься вказівка на те, які порушення його положень є «серйозними», в інших такі вказівки відсутні, а отже, «серйозні порушення» мають бути визначені шляхом тлумачення. А оскільки йдеться про необхідність тлумачення передусім норм міжнародного гуманітарного права, з огляду на вимогу «передбачуваності» такого тлумачення, воно має узгоджуватися з наявними у міжнародному праві підходами. І якщо кваліфікація певних порушень як «серйозних» може бути достатньо очевидною (наприклад, неправомірне убивство військовополоненого), то в інших, менш очевидних ситуаціях, це потребуватиме звернення до інших джерел тлумачення, включно з іншими (нератифікованими Україною) міжнародними договорами, міжнародним

звичаєвим правом, практикою міжнародних трибуналів, авторитетними науковими дослідженнями тощо [4]

Відсутність у ст. 438 КК України вичерпного переліку воєнних злочинів, як і чіткого визначення їх ознак, загалом не порушує положення ст. 7 Європейської конвенції з прав людини. Національні суди можуть визначати ознаки тих чи інших воєнних злочинів з урахуванням того, як вони розуміються в сучасному міжнародному праві. Судам необхідно не лише посилатися на порушені норми міжнародних договорів, ратифікованих Україною, але й конкретизувати суть порушення законів і звичаїв війни (зокрема із вказівкою на суб'єктивну сторону діяння тощо)[5]

Під час кваліфікації тих чи інших діянь як воєнного злочину необхідно довести, що вони становлять «серйозне» порушення законів і звичаїв війни та відповідно вважаються злочином у міжнародному праві. Римський статут Міжнародного кримінального суду може бути використаний судовою практикою як взірець широкого міжнародного консенсусу щодо розуміння поняття, переліку та ознак воєнних злочинів. Безпосередньо посилатися під час кримінально-правової кваліфікації діянь за ст. 438 КК України слід на ратифіковані Верховною Радою України міжнародні договори, як це впливає зі змісту вказаної статті кримінального закону [3]

У цьому контексті необхідно звернути увагу на положення Римського статуту Міжнародного кримінального суду, ст. 8 якого містить перелік з понад 50 воєнних злочинів, які можуть бути вчинені під час міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів. Україна підписала цей Статут 20 січня 2000 року, однак не ратифікувала його. У зв'язку з цим положення Статуту не можуть утворювати самостійну нормативну основу для застосування ст. 438 КК України [3]

Питання воєнних злочинів все ще залишається актуальним, особливо для нашої держави. Вказані злочини, безумовно, слід вважати злочинами проти людства, адже вони відрізняються особливою жорстокістю та масовістю, а також носять виключно умисний характер, є серйозною загрозою для гуманітарної ситуації як у конкретній державі, так і у всьому світі взагалі.

Список використаних джерел:

1. Червякова О. В. Відповідальність за воєнні злочини: механізми та процеси відновлення суверенітету та безпеки України. Форум Права. 2020. 61(2). С. 150–162.
2. Медведєва, О. В. Психологічний зміст воєнних злочинів в Україні / Ольга Вікторівна Медведєва. Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри: зб. доп. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України, Наук. парк «Наука та безпека». Харків: ХНУВС, 2023. С. 155-157.

3. Орлов Ю. В. Злочини проти людяності в контексті збройного конфлікту в Україні: визначення, проблеми розмежування із суміжними складами злочинів. *Право і безпека*. 2023. № 1(88). С. 99-112. DOI : <https://doi.org/10.32631/pb.2023.1.09>.

4. Гловюк І. В., Тетерятник Г. К. Контекстуальні елементи у провадженнях щодо воєнних злочинів: предмет доказування *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 394–398.

5. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. № 4. С. 369–374.